

УДК 631.147

ІНВАЙРОМЕНТАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА – БАЗИС СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Д-р екон. наук Г. І. Шарій, д-р техн. наук Є. Б. Угненко,
асистентки С. Ю. Шара, Н. І. Сорочук

ENVIRONMENTAL ECONOMIC SYSTEM – THE BASIS FOR SUSTAINABLE SPATIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

Dr. Sc. (Econ.) G. Shariy, Dr. Sc. (Tech.) Ye. Ugненко,
Assistant S. Shara, Assistant N. Sorochuk

DOI: <https://doi.org/10.18664/1994-7852.212.2025.336540>

Анотація. У статті розглянуто і переосмислено значущість економічних учень, наукових шкіл і теорій розвитку інвайроментальної економіки, урахування вченими впливу факторів використання економікою природно-ресурсного потенціалу та внесок економічних теорій для досягнення цілей забезпечення сталого розвитку. Під час досліджень визначено унікальну цінність окремих економічних теорій, наукових шкіл і роль учених, адже народи і країни проживають у різному часовому економічному сьогоденні та несхожих соціально-економічних умовах, коли традиційно-ментальні, геополітичні, релігійні, природно-кліматичні і мілітарні фактори формують локальні інституціональні особливості та закономірності економічного розвитку. Визначено високу значущість економічних стимулів екологічної нейтральності та санкцій, еколого-економічних жорстких регламентів і нормативних платежів, екологічних податків як для господарюючих суб'єктів, окремих громад, так і країн – екологічних агресорів. Запропоновано для найбільш раціонального і сталого розвитку світу сформувані механізми інституційної рівноваги та екологічних компромісів на основі підходів інституціональної інвайроментальної економіки та цілісного розуміння інвайроментальної системи світу в рамках теоретичних напрацювань теорії еколого-економічних рівноваг та інституціонального розвитку.

Ключові слова: еколого-економічна теорія, інвайроментальна економіка, економічне сьогодення, інституційний баланс, екологічна рівновага, екологічна нейтральність, вуглецеве землеробство.

Abstract. *This paper examines and reevaluates the significance of economic doctrines, scientific schools, and theories of environmental economics, considering the impact of economic activities on the natural resource potential and the contribution of economic theories to achieving the goals of sustainable development.*

The current state of geopolitical economic opportunism among most nations and countries of the world not only consumes the planet's natural resources but also depletes its natural resource potential. The search for mechanisms to improve and rectify this situation defines the purpose of this scientific study, which proposes one of the most acceptable and effective economic models for organizing economic systems to ensure sustainable development at the levels of individual countries, regions, and the global community. The research employs methods of systemic analysis, synthesis, synergetic approaches, and their generalization using mathematical statistics and abductive reasoning methods in the context of economic, social, and eco-economic phenomena and events.

The study highlights the unique value of various economic theories, scientific schools, and the role of scholars, given that different nations and countries exist within diverse economic realities and socio-economic conditions. Traditional mentalities, geopolitical factors, religious influences, natural and climatic conditions, and military aspects shape the local institutional characteristics and patterns of economic development. The necessity and rationality of regulatory influence by the state and society on economic systems, particularly in the sphere of natural resource management, have been investigated and confirmed. This regulation aims to prevent the negative manifestations of natural and economic entropy, both at the level of individual entities and across countries, regions, and continents.

The study emphasizes the high importance of economic incentives for environmental neutrality, as well as strict environmental and economic regulations, mandatory payments, and ecological taxes applicable to economic entities, individual communities, and countries that act as environmental aggressors.

To achieve the most rational and sustainable global development, it is proposed to establish mechanisms for institutional balance and environmental compromises based on the approaches of institutional environmental economics and a holistic understanding of the global environmental system. This aligns with the theoretical advancements in eco-economic equilibrium theory and institutional development.

It is scientifically proven that institutional imperatives and strict state regulation not only protect the planet's natural systems but also establish social and environmental justice and economic behavior norms. These serve as essential state and geopolitical guarantees for preserving life on Earth, halting environmental and military aggressions, and preventing eco-economic opportunism by economic entities and individuals.

Keywords: *ecological-economic theory, environmental economics, economic reality, institutional balance, environmental equilibrium, environmental neutrality, carbon farming.*

Вступ. Економічні теорії, учення та наукові школи в різні історичні епохи намагалися описати існуючі суспільні економічні відносини, порядки і визначити найбільш раціональні шляхи перспективного розвитку та ефективної діяльності суб'єктів економічних відносин.

Якщо раніше економічні теорії стосувалися, переважно проблем матеріальних благ і економічних переваг,

джерел багатства та благополуччя влади і народів, недопущення та подолання виробничо-економічних криз і негативних соціально-демографічних явищ, то сучасні геополітичні виклики потребують концентрації наукової думки в еколого-економічних та еколого-виробничих сферах, які погіршує антропогенний вплив людства на ноосферу та ігнорування екологічних і загальнолюдських цінностей

із боку країн-агресорів у війнах проти людства, людяності та довкілля.

Учені світу знаходяться в постійному пошуку методик і механізмів впливу на суспільства, виробництво, споживання та ментальність людства для раціонального подолання соціально-економічних загроз і екологічних викликів планетарного масштабу.

Пошук шляхів і механізмів подолання геополітичного економічного опортунізму щодо споживання природних ресурсів планети і зниження природно-ресурсного потенціалу економічними методами формує мету дослідження.

В історичному плані, особливо в економічну теорію, виділено внесок таких учених-мислителів: Гесіода, Ксенофонта, Арістотеля, Евкліда, Томаса Мальтуса, Давида Рікардо, Франсуа Кене [1].

Учені-економісти і сьогодні повинні зайняти особливе місце поряд з екологами та природознавцями, адже тільки регуляторні норми і дієві економічні, фінансові механізми, санкції і стимули можуть сформувати інвайроментальну економічну систему майбутнього як базис сталого життя планетарного масштабу.

Визначення мети, завдання та методів дослідження. Сучасний стан геополітичного економічного опортунізму більшості народів і країн світу не просто споживає природні ресурси планети, а й знижує природно-ресурсний потенціал. Пошук шляхів і механізмів поліпшення і виправлення ситуації формує мету цього наукового дослідження, яке пропонує одну з найбільш прийнятних і дієвих економічних моделей організації економічних систем для сталого розвитку як окремих країн, регіонів, так і світової спільноти.

Завданням дослідження є підтвердження необхідності та раціональності регуляторного впливу держави та суспільства на господарюючу систему, особливо у сфері природокористування, з метою

попередження негативних явищ природної та економічної ентропії як для окремих об'єктів, так і окремих країн, регіонів і материків.

Під час досліджень використано методи системного аналізу, синтезу, синергетичних підходів і їх узагальнення за допомогою методів математичної статистики і методів абдукції в контексті розвитку економічних, суспільних і еколого-економічних явищ і подій.

Теоретична частина дослідження. Після наукового дослідництва Гесіода, Ксенофонта, Арістотеля і тисячоліття темних віків, у яких релігійні догми і норми поведінки все ж таки підтримували соціальну, економічну справедливість, рух до загального блага розпочали Ф. Аквінський (1225-1274) та Ібн-Хальдун (1332-1406) із концепцією «Соціальної фізики», де гроші відображували вміст людської праці в товарах [1].

Фома Аквінський розглядав товарно-грошові відносини, але стверджував, що гроші не можуть породжувати гроші, повертаючись до релігійних установ єдності моралі та економічного життя, але, на відміну від релігійних пророків, обґрунтовуючи відсоток позичальників, підкреслював, що приватна власність більше відповідає природі людей, ніж колективна [2].

З давніх часів еволюція економічних знань, теорій і шкіл пройшла складний шлях наукового пошуку, починаючи з ранніх економічних творів Гесіода, який ще у VIII ст. до н. е. вбачав розвиток суспільства тільки в чесній праці, започаткування основ економічного вчення в «домострої» Ксенофонта (430-355 рр. до н. е.), праць борця з приватною власністю і поборника державного регулювання Платона (427-347 рр. до н. е.) і дійсно титана наукового пізнання, логіки і виявлення абстрактних економічних закономірностей, але захисника рабства, Арістотеля (384-322 рр. до н. е.) (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція та розвиток наукового пізнання сфери економіки
від VIII ст. до н. е. до XIX ст.

Давні часи		Передсучасний період (докласичні школи)	
VIII – VII ст. до н. е.	Ранні твори	XVI - XVIII ст.	Меркантилізм
	«Робота і дні»		Економічний націоналізм. Гроші понад усе. Гроші і Саламанкська школа. Торговий баланс
	Гесіод (776 р. до н. е. – VII ст. до н. е.)		Ж. Боден (1530-1596), В. Стаффорд (1554-1612), Т. Ман (1571-1641), Т. Мор 1478-1535), А. Монкретьєн (1575-1621), Ж. Кольбер (1619-1688), В. Петті (1623-1687)
IV ст. до н. е.	Основи наукового пізнання і економічної логіки	1659 р.	Теорія економічної бази
	Фан Л. (517 р. до н. е.), Ксенофонт (430-335 рр. до н. е.), Чапакія (350 р. до н. е.), Арістотель (384-322 рр. до н. е.)		Регіональна економіка
			П. Курт (1620-1695)
I-X ст.	Релігійні постулати, заповідні, норми економічної поведінки	XVIII ст.	Фізіократи
	Закони економічної і соціальної справедливості		«Природні ресурси найважливіші»
	Ісус Христос, Пророк Мухаммед, Апостоли, Святі		Франсуа Кене (1694-1774), В. Гурне (1712-1759). Клінічні школи Ж. Тюрго (1727-1781)
XIII ст.	Розвиток учень з економіки	XVIII ст.	Багатство народів
			Адам Сміт (1723-1790)
	Фома Аквінський (1225-1274) Ібн-Халдун (1332-1406) Дунс Скот (1265-1308) Антонін Флорентійський (1389-1459) М. Коперник (1473-1543)	XIX ст.	Теорія Мальтуса
			Томас Мальтус (1766-1834)
		XIX ст.	Теорія земельної ренти
			Давид Рікардо (1772-1823)

Меркантилізм вперше довів необхідність впливу державного регулювання господарської діяльності, пільгове кредитування і субсидіювання національних економік, високі митні платежі, але на користь торгово-монопольних інститутів, виділяючи гроші як головне багатство держав, діючи

виключно для цілей наживи і споживання, коли грошові економічні інтереси переважали інші морально-етичні, соціальні, екологічні та інші інтереси (табл. 1). У прірві економічного опортунізму, на вершинах грошових пірамід меркантилізм так і не знайшов шляхи суспільного і геополітичного та суспільного успіху.

У 1659 р. сформовано оригінальну і раціональну економічну теорію «економічної бази» П. Курта (1620-1695), який виділяв базовий (локальний) сектор, що здатний забезпечити економічне зростання регіонів [2].

Але фізіократи на чолі з Франсуа Кене визначали чистий дохід від землі як основу основ національного багатства, а фермерів як найбільш «продуктивний клас», у той же час визначаючи купців, промисловиків і ремісників «безплідним класом».

У XVII ст. Франсуа Кене, чия ідеї в майбутньому мали вплив і на К. Маркса, який розвинув теорію комунізму, і на А. Сахарова, який розвинував марксистську теорію [3], на емпіричному рівні пізнання підійшов і підвів економічну теорію до визначення унікальної значущості природних ресурсів, особливо землі, до сучасних систем ближче, ніж більшість вчених економістів не тільки XIX, а і XX ст. [1].

Теоретичні наукові праці Адама Сміта (1723-1790), Томаса Мальтуса (1766-1834), Давида Рікардо (1772-1823), Дж. Мілля (1806-1873) завершили процес становлення класичної політичної економії, а теоретичні розробки Ж. Бодена, Д. Юма [2] лише підсилили класичну теоретичну базу політекономії, яка підвела економічну теорію до проблем розвитку, людства, народонаселення та перерозподілу доходів від природних ресурсів (ренти) (табл. 1).

Тріада Адама Сміта: земля, праця, капітал, будучи класичним фундаментом економічного базису, слугувала вченому опорою в дослідженнях про природу і джерела добробуту народів, посередництвом дії «невидимої руки ринку у концепції вільного ринку, завдяки якому через власний приватний інтерес, на думку вченого, виграють усі» [2].

Ідеї А. Сміта підсилив Д. Рікардо, але відокремивши особливу значущість землі та інших природних ресурсів у теорії ренти.

Спираючись на класичні економічні вчення, сучасні економічні теорії і школи продовжують пошук економічної істини,

часто переплітаючись і запозичуючи ідеї, отримуючи синергетичні результати, поєднуючи економіку з природничими науками, соціальними, екологічними, релігійними та правовими інститутами і геополітикою (табл. 2).

Марксизм Карла Маркса, розвиваючи теорію трудової і доданої вартості, фактично описав теорію капіталу як тогочасну об'єктивну модель економічного опортунізму і розвитку протиріч капіталістичної системи.

Маржиналісти австрійської школи сформуvalи теорію граничної корисності, описуючи економічні процеси і розвиток із позицій теорії вартості.

Неокласицизм багатством економічних шкіл, спираючись на маржиналізм, моделюючи економічну істину, сформував такі економічні школи: математичну, американську, кембриджську та австрійську. Представники шкіл розглядають чисто економічні моделі і визначають «обличчя» економічної науки світу, де переважають суб'єктивізм, статистичні методи аналізу, граничні величини, чисто ринкові теорії, економічно нейтральні до політики і соціальних факторів, виключно з позиції відомої моделі: «попиту-пропозицій». Указані школи об'єднують методичний економічний індивідуалізм, раціоналізм чисто-економічної поведінки економічних агентів в умовах ринкових рівноваг.

Німецький біолог Е. Геккель (1866) дав визначення екології як економіки природи, термін, який і завоював світ [3].

Екопотенціарне збільшення споживання природних ресурсів людством після промислової революції визначено як нормальний шлях прогресу, але починаючи з 1930-х рр. економісти звернули увагу на моделі управління «невідновними» ресурсами (правило Хотеллінга). Тоді у працях учених бачимо перші визначені проблеми у сфері невідновних природних ресурсів.

Таблиця 2

Розвиток сучасних економічних теорій XIX–XXI ст.

Маржиналізм (1860)		Марксизм (1840)		Історична школа (1820)		
Австрійська школа К. Менгер, У. Джевонс, Л. Вальрас		К. Маркс		В. Рошер, Ф. Ліст, Р. Джон, Т. Веблен		
Неокласицизм (1870)						Інституціо- налізм (1900)
Австрійська Ф. Візер, К. Менгер, Ф. Еджворт	Математична Дж. Кейс, В. Паретто, Д. Кларк	Американська Ф. Стокман, Ф. Перу, Ф. Нортгауз	Кембриджська А. Маршалл, А. Пігу, С. Джевонс	Кейнсіан- ство (1930) Дж. Кейнс	Соціалізм (1920) Ф. Тейлор, О. Ланге, А. Лернер	Р. Веблен, О. Конт, Л. Мітчел, У. Гамільтон, М. Вебер, Д. Коммон
Неолібералізм (1970)		Нова класична теорія (1970)		Неокейнсіан- ство (1960)		Неконститу- ціоналізм (1970)
Ф. Хайєк, Л. Мізее, В. Ойкен, Л. Ерхард		Р. Лукас, Д. Мут, Е. Прескотт		Дж. Хікс, С. Кузнець, А. Харсен Самуельсон, П. Сраффа		Р .Коуз, Дж. Гелбрейт, Дж. Бюкенет
Монетаризм (1975)		Нова кейнсіанська економіка				Конститу- ційна еконо- міка (1960)
Чиказька школа М. Фрідмен, Т. Беккер, Р. Познер, Ю. Фома		Е. Фелпс, Д. Тейлор, Д. Акерлоф, Х. Діксон				Е. Сото, Д. Ролз, Дж. Кейнс, Б. Леоні, Д. Б'юкенен, Г. Таллок
Теорія базових чинників (2008)		Інформаційна економіка (1980)		Відродження кейнсіанства (1980)		Нова інсти- туціональна економіка (1980)
Л. Гурвич, Е. Мескін, Р. Маєрсон		Дж. Акелар, Дж. Стігліц		Д. Стросс-Кан, О. Бланшар, М. Волф		Д. Неш, Д. Норт, Г. Саймон
Еколого-економічні школи (1990)				Інвайроментальна економіка (1995)		
Н. Георгеску-Роген, Г. Дейогі, К. Панар, Е. Остром, Р. Констанца		А. Янсон, М. Ширлі, Е. Шумахер, К. Боулдін, Д. Альтена-Альєр		А. Холпер, Б. Кант, Б. Шолтенс, М. Реймерс		

Т. Мальтус (1798) описував катастрофу перенаселення, Д. Мілл визначив необхідність розвитку і приведення до сталого стану економіки, щоб та не перевищувала несучу здатність екосистеми планети, що і переплітається з доповіддю Римського клубу «Межі зростання» (1972), адже ми споживаємо в півтора рази більше природних ресурсів, ніж регенерує планета, а деякі країни в чотири-п'ять разів.

Ці ж тенденції вивчав і порушував ще А. Сміт у роботі «Багатство народів», де вказував, що з часом природні ресурси збідніють, а розподіл досягне меж ефективності, визначаючи 200 років періоду зростання, а потім перехід до стабільної чисельності людства [2].

Джон Кейнс також зазначав, що жага частини людства до наживи вимагає цілей вище за засоби і віддає перевагу корисному.

Н. Георгеску-Роген у роботі «Закон ентропії і економічний процес» (1971) доводив, що другий закон термодинаміки визначає межі економічного зросту, а зростання ентропії в економіці формує екологічні межі, яких вона може досягнути [1].

Ернст Шумахер у праці «Прекрасне в малому: Вивчення економіки з огляду на інтереси людей» (1973) описав екологічні наслідки економічного зростання, запропонувавши «буддійську економіку» [3].

У 1990 р. Г. Дейлі, Р. Констанца, А. Янссон, Д. Мартінес-Альєр створили «Міжнародне товариство екологічної економіки», визначивши три основні положення:

- економіка вбудована в природу, а економічні процеси є біологічними, фізичними і хімічними процесами перетворення природи;

- екологічна економіка – місце зустрічі екологів і економістів;

- екологічна економіка вимагає наукових міждисциплінарних досліджень, де економічні процеси пов'язані з фізичною реальністю.

По суті екологічна економіка є свого роду синергетичним синтезом неокласичної і ресурсної економіки в поєднанні з економікою природокористування і традиційною екологією (рис. 1).

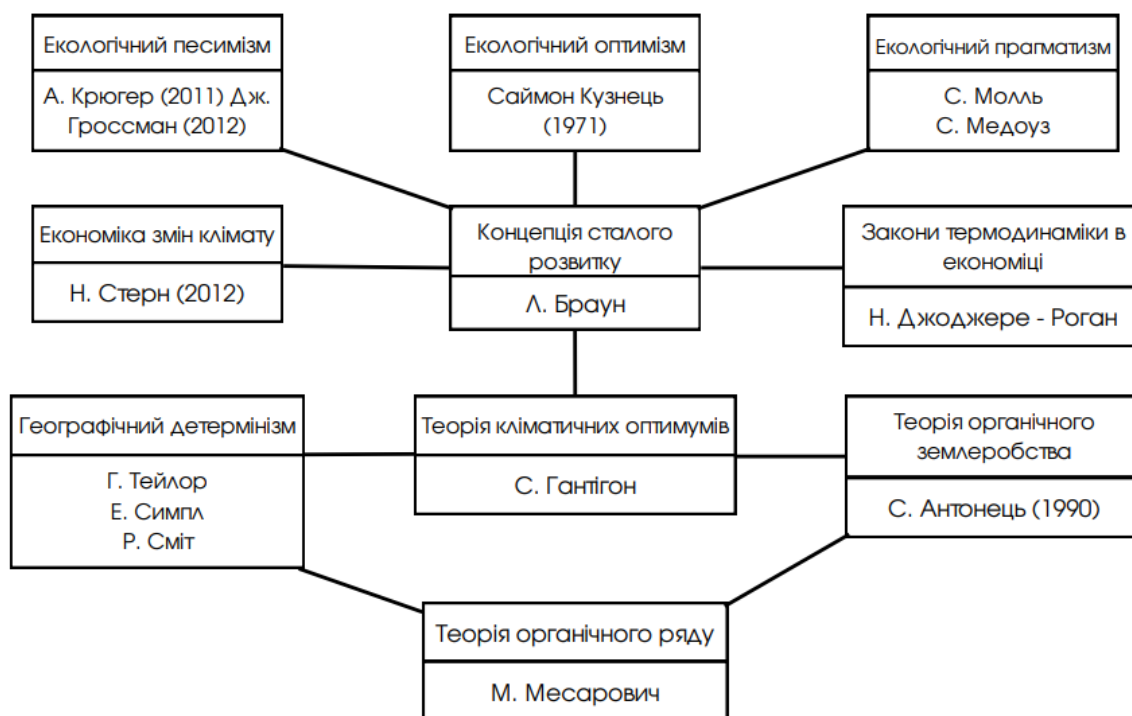

Рис. 1. Еколого-економічні теорії сучасності

Незалежно від ефективності виробництва, природні ресурси будуть виснажуватися, а ентропія у Всесвіті буде наростати.

На теренах України започатковане вчення В. Вернадського про ноосферу, плату за природокористування почали вводити тільки з 1988 р., адже екологічна ціна економічних благ дуже висока, але ціна природних ресурсів ще вища.

Екологічна революція суспільної свідомості, започаткована В. Вернадським, привела людство до інвайроменталогії, що породила інвайроменталізм як соціальний екологічний рух (рис. 2).

Держави не можуть його ігнорувати, і формуючи парадигму соціально-

відповідального управління і враховуючи обмеженість природних ресурсів створюють елементи інвайроментальної безпеки та інвайроментальні економічні системи країн (рис. 3).

Визначальним об'єктом інвайроментальної економіки є екологічні, економічні та соціально-ментальні інститути та інституції, на різних ієрархічних рівнях поєднуючи природне середовище, виробництво (економіку) і людину, регулюючи їхні комплексні взаємодії і забезпечуючи раціональний розвиток відносин, які у свою чергу і є предметом вивчення інвайроментальної економічної науки.

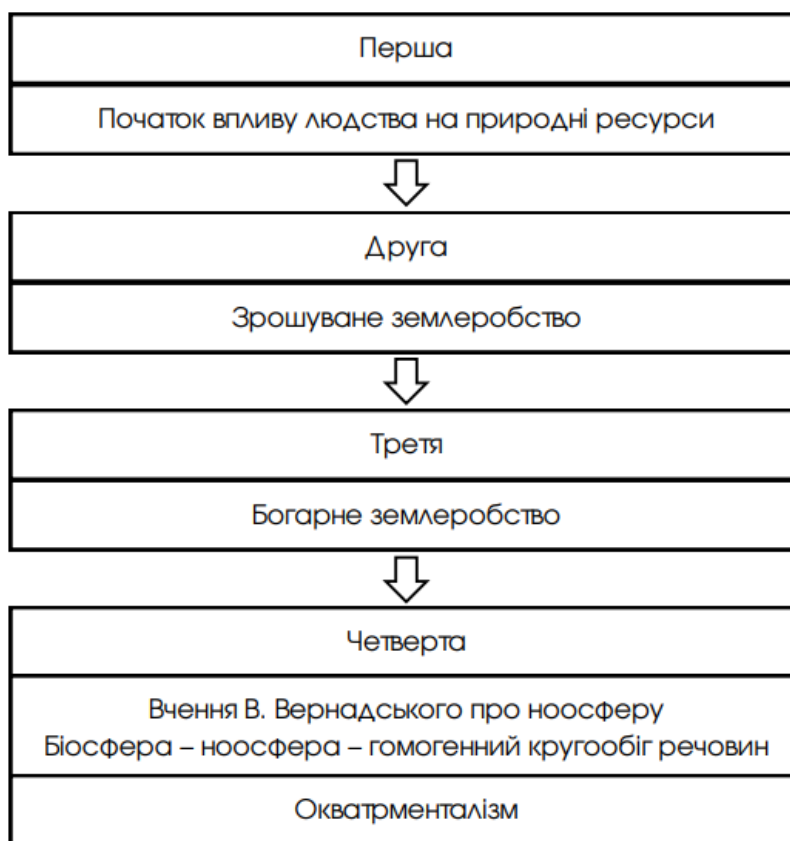

Рис. 2. Екологічні революції людства

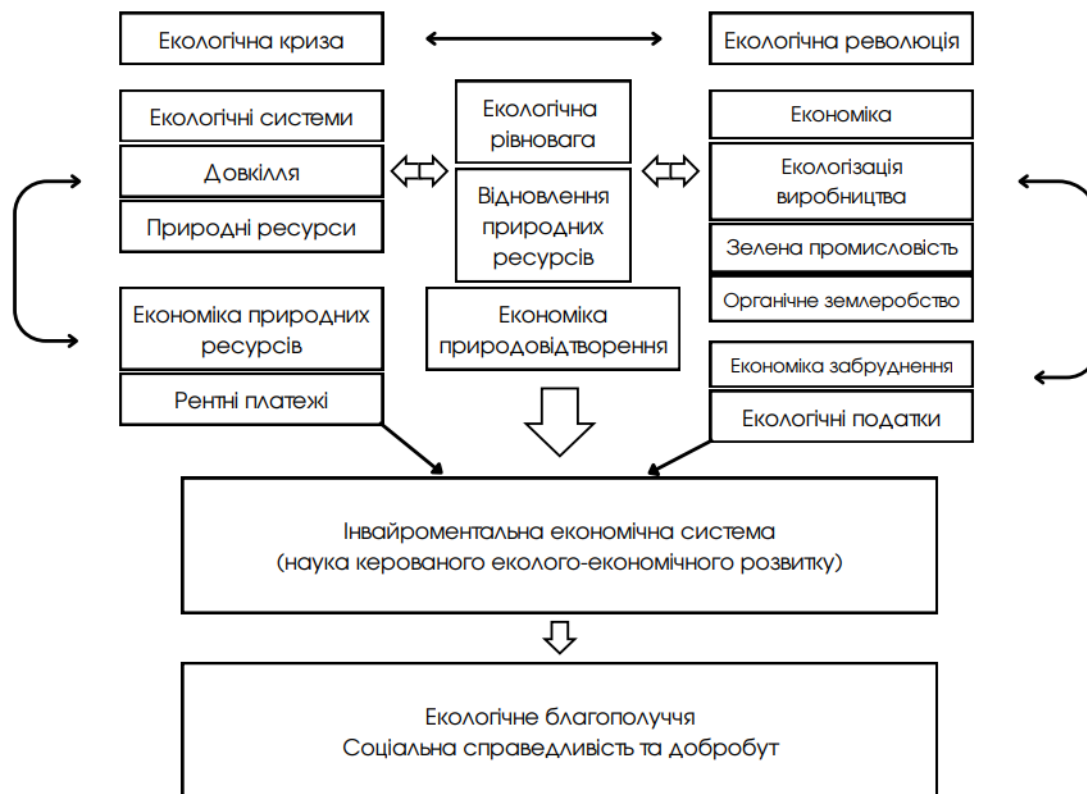

Рис. 3. Структурно-логічна схема інвайроментальної економічної системи

Місія інвайроментальної економіки реалізована і запроваджена рядом країн Європи та включає:

- справедливе оцінювання потенціалу суспільних благ навколишнього природного середовища і обмежених природних ресурсів;
- оцінювання і зіставлення витрат і результатів у сфері споживання і замінності природних ресурсів як обґрунтування раціонального суспільного вибору;
- моніторинг, вивчення та попередження ринкових провалів використання ноосфери;
- моніторинг і економічне оцінювання та розрахунок еколого-економічних екстерналій як зовнішніх негативних екологічних ефектів та індексація факторів, процесів і результатів;
- методи і системи оцінювання екологічних збитків від екологічної агресії, забруднення, споживання ресурсів, війни;

- розроблення світових стандартів, нормативів, стимулів і санкцій;
- формування моделей і механізмів регулювання раціонального соціально-економічного середовища.

Інвайроменталізм відображує не тільки необхідність урахування обмеженості природних ресурсів, а потребує від маркетингу враховувати негативний вплив на природу, коли споживання збільшується, ігноруючи негативні наслідки для довкілля.

Учені постійно повертаються до еколого-економічної сфери. Так, Клод Пинар (Канада), відстоюючи теорію інституціональних договорів, розвиває економічні школи у сфері природо-користування, особливо водокористування.

Перша жінка, Нобелівський лауреат в економіці, Еліонор Остром (2009) сформулила оптимальний інституційний механізм управління природними ре-

сурсами і спільно з О. Уільямсоном (2009) – представником нового інституціоналізму – побудували модель управління, де екологічні ресурси використовують без приватизації, одержавлення, а напряду «людина – природа» [4].

Учені на чолі з М. Ширлі, президентом інституту Р. Кроуза, вивчають виключно питання ресурсопостачання та еколого-економічного регулювання. Вплив природних ресурсів на інститути дали світу «теорію ресурсного прокляття» [5].

Особлива цінність окремих економічних теорій, економічних шкіл, аналізу в економіці визначена тим, що народи і країни проживають у різних економічних часових періодах, але екологічне життя проходить в екологічному сьогоденні.

Іван Франко підкреслював, що «ліків від усіх хвороб не існує», тому роль кожної економічної теорії і наукових учень – це як ліки для окремої економічної проблеми, часового та локального рівня, що мають право на життя та безцінні для суспільства.

Умовою успішного геополітичного розвитку будь-якої країни в сучасному світі є не лише успішне політичне союзнє оточення або блок, а радше геополітична самодостатня стійкість і безпека в усіх вимірах: еколого-економічному, природно-ресурсному, енергетичному, продовольчому, суспільно-демографічному, освітньо-науковому і мілітарному.

Еколого-економічна базово-фундаментальна об'єктивна реальність спирається на постулати економічної нейтральності, інвайроменталізму, раціонального та ефективного природо-ресурсного користування, екологобезпечну інноваційну економіку з мінімальним навантаженням і мінімальною ентропією на екосистеми, що забезпечує не лише споживання відновних і невідновних ресурсів, а і приріст природно-ландшафтного потенціалу як сталий розвиток для прийдешніх поколінь, сучасний тренд розвитку світової спільноти [6].

Усе це можна реалізувати лише за умови підкорення приватних і суспільних інтересів цілям інвайроменталізму та визначення економічних і фінансових цілей інвайроментальної економіки, що означає формування і підтримку реальних натуральних, біосферних і грошових балансів (економічного) споживання та ентропії і відновлення природи, включаючи самовідновлення природних систем комплексів і штучне відновлення.

Візьмемо «Державну стратегію управління лісами України до 2035 року», де слова «...глобальне потепління... застарілі підходи... нагальна потреба, оптимізація, реорганізація, гендерно-орієнтовані підходи, екологічна стійкість...» не мають ні організаційного, ні економічного, ні екологічного навантаження. Але за текстом дві новини: комунальні ліси – до держави, а держлісгоспи об'єднати в одне єдине акціонерне товариство, ДП «Ліси України», і два абзаци із 40 сторінок відведено екологічній стійкості. Тобто екологічна «Лісова казка» не говорить ні про великі вирубки – «Сезон тиші» – і не визначає жодних доступних планових площ заліснення в Україні на 2024-2025 роки (виробництво лише 200 млн саджанців на рік).

За результатами досліджено, визначено, що в реальній інвайроментальній економічній системі спожитий ресурс підлягає відновленню і приросту, за умови, якщо [7]:

- кошти від вирубки лісів (лісова рента) в Україні (1 млрд 100 млн грн як плата за спеціальне використання лісових ресурсів (1 куб сосни – 304 грн)) виключно направляють на лісовідновлення, лісопосадки та лісоутримання (Великобританія 13,7 фунт ст./м³, що у два рази вище, ніж плата в Україні);

- кошти за водокористування в Україні (рента) (з Дніпра – 0,86 грн/м³, підземні води Полтавщини – 1,16 грн) сумарно складають 1100 млн грн/р. по Україні (для порівняння

в Європі рента від 12 злотих (120 грн) у Польщі до 9 євро/м³ води в Данії направляють на захист і охорону прісних вод);

- земельна рента в Україні складає близько 27 млрд грн (до 2022 р.), або близько 500 грн/га, включаючи землі всіх категорій, причому за сільськогосподарські землі рента складає від 0,3 до 5 % НГО ріллі, або від 100 до 1500 грн/га за рік. У Європі від 1,6 до 3,4 % вартості землі, тобто якщо в Данії вартість 1 га близько 20 тис. євро, то податок складає від 300 до 650 євро/га на рік, або в 100 разів вищий, ніж в Україні. Роботи з докорінного поліпшення земель (меліорації) в Україні припинені, а кошти від землі до землі не повертаються.

Рентні платежі за руди і природні вуглеводні складають від 5 до 24 % вартості і за рівнем відповідають нормативам ЄС і Світу.

Крім рентних платежів, екологічні податки в державних фінансах країн Європи, і головне за умови цільового використання, складають близько 400 млн євро – за забруднення, транспорт і енергію [8].

Цілі екологічного курсу і екологічної нейтральності України залишаються нездійсненими попри всі декларативні заяви і намагання посадовців, якщо в Україні не будуть здійснені кроки щодо формування інвайроментальної економіки, а еколого-економічні розрахунки не сформують стан раціонального ресурсоспоживання та суспільно-справедливого формування, сплати і перерозподілу та цільового використання рентних платежів [9].

Особливо далекі від цілей сталого розвитку чинні державні нормативи платежів ренти за спеціальне лісокористування, використання прісних вод і землі. Низькі ренти за вирубані ліси, використану воду і природну родючість дорого коштуватимуть не тільки нинішньому поколінню, а і прийдешнім поколінням, яких ми обкрадаємо, до того ж дорожче [10].

Без еколого-економічної політики в Україні, націленої на цільове використання

рентних платежів і екологічних податків, не можна не тільки відновити природно-ресурсний потенціал, а і утримати ситуацію, коли ентропія буде поглинати територію, поселення, річки, тваринний і рослинний світ і населення нашої країни, приріст якого найнижчий у світі.

Висновки і пропозиції. Учені в постійному пошуку економічних теорій і різних варіантів вирішення еколого-економічних проблем зупинилися на концепції формування інституціональної інвайроментальної економіки, яка найбільш раціонально вбирає ідею сталого розвитку і має механізм еколого-економічних компромісів, передбачаючи і економічне зростання, і збереження довкілля.

Необхідно підтримувати регуляторний вплив на господарюючу систему, або окремий об'єкт, без якого економічна ситуація тільки погіршуватиметься, а економічна система впадатиме в стан хаосу і природної ентропії.

Необхідно сформувати світову та державну економічну систему стимулів і санкцій та еколого-економічних нормативів, вуглецевого податку, втілювати планову ревіталізацію штучних об'єктів і землеробства та «зеленої» промисловості як новітній світовий тренд розвитку людства.

До країн-агресорів, як військових, так і екологічних, які знищують природно-ресурсний потенціал планети, басейни рік, морів і океанів, необхідно застосовувати світові економічні санкції, які компенсують і зупиняють шкоду ноосфері та змусять агресора відновити природно-ресурсний баланс екосистем.

В Україні занижені і несправедливі рентні платежі за спожиті природні ресурси та екологічні податки не тільки обкрадають народ України, а і підривають економічну, фінансову та мілітарну геополітичну стійкість України, знищують еколого-ландшафтний і соціально-демократичний потенціал країни.

Тільки детінізація і виведення економіки України з підпілля, використання

і встановлення нормативів рентних платежів на рівні країн Європи створюють еколого-економічний фундамент геополітичної мілітарної стійкості, здатності та безпеки України.

Запропоновані інвайроментальні підходи та формування інвайроментальної економіки цільової рентної політики – це основа забезпечення сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Holberg J. B. Sirius: Brightest Diamond in the Night Sky. Chichester, UK: Praxis Publishing, 2007. P. 15-16.
2. Свежавски С. Святий Фома, прочитаний заново. *Символ*. Париж. Липень 1995. № 33. С. 154.
3. Hoepner A. Gt. F., Kant B., Scholtens B. Influencing the perception of what and who is important in ecological economics. *Ecological Economics*. 2013. 89. P. 174-176.
4. Розвиток адміністративно-територіального устрою України як відповідь на мілітарні виклики / Г. І. Шарий, Є. Б. Угненко, Н. І. Сорочук та ін. *Зб. наук. праць Укр. держ. ун-ту залізнич. трансп.* Харків: УкрДУЗТ, 2023. Вип. 206. С. 129-138.
5. Актуалітети земельного розвитку громад та оборонної стійкості України / Г. І. Шарий, Є. Б. Угненко, Н. І. Сорочук та ін. *Зб. наук. праць Укр. держ. ун-ту залізнич. трансп.* Харків: УкрДУЗТ, 2024. Вип. 210. С. 145-153.
6. Угненко Є. Б., Ужвієва О. М., Сорочук Н. І. Аналіз нормативної бази оцінки шкоди та збитків, завданих земельним ресурсам України внаслідок збройної агресії. *Матеріали XXVI Міжнар. наук.-техн. конф. «Технологія-2023», Україна, м. Київ, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 26 травня 2023 року*. С.192-195.
7. Сорочук Н. І., Сорочук Ю. О. Визначення розміру шкоди, завданої земельним ресурсам України під час дії воєнного стану. *Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції «Сучасні тенденції економічного розвитку регіонів: теоретичні та прикладні аспекти», 09-10 травня 2024 року, Україна, м. Одеса, ОДАБА*. С. 348-351.
8. Особливості раціонального використання земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану / Є. Б. Угненко, О. М. Ужвієва, Н. І. Сорочук, Ю. О. Сорочук. *Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні технології землеустрою, кадастру та управління земельними ресурсами», Україна, м. Київ, НАУ, 16 – 17 березня 2023 р.* С. 101-103.
9. Сорочук Н. І., Сорочук Ю. О. Оцінка шкоди, завданої земельним ресурсам водного та природоохоронного фондів України в ході російської збройної агресії. *Матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні інформаційні та інноваційні технології на транспорті, MINTT – 2024», 29–31 травня 2024 року, Україна, м. Одеса, Херсонська державна морська академія: тези доповідей конференції*. С. 340-341.
10. Сорочук Н. І., Зеленська А. А., Сорочук Ю. О. Екологічні проблеми в галузі використання та охорони земель під час воєнних дій. *Матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студ., асп. та молодих вчених «Екологічно сталий розвиток урбосистем», Україна, м. Харків, ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2-3 листопада 2022 року*. С. 90-92.

Шарий Григорій Іванович, доктор економічних наук, завідувач кафедри автомобільних доріг, геодезії та землеустрою, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».
ORCID iD: 0000-0001-5098-2661. Тел.: +38(050)8504444. E-mail: shariy.grigoriy61@gmail.com.

Угненко Євгенія Борисівна, доктор технічних наук, завідувачка кафедри вишукувань та проектування шляхів сполучення, геодезії та землеустрою, Український державний університет залізничного транспорту. ORCID iD: 0000-0002-3945-788X. E-mail: ugnenko.ievgenia@gmail.com.

Шара Світлана Юріївна, аспірантка, асистентка кафедри прикладної екології та природокористування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». ORCID iD: 0000-0002-6669-6667. E-mail: sv.shara12@gmail.com.

Сорочук Наталія Ігорівна, асистентка кафедри вишукувань та проектування шляхів сполучення, геодезії та землеустрою, Український державний університет залізничного транспорту. ORCID iD: 0000-0002-6042-2681. E-mail: nat.sorochuk50@gmail.com.

Shariy Grygoriy, Dr. Sc. (Econ.), Professor, Head of the Department of Highways, Geodesy and Land Management of the Yuri Kondratyuk Poltava National Technical University. ORCID iD: 0000-0001-5098-2661.

Tel.: +38 (050) 850 44 44. E-mail: shariy.grigoriy61@gmail.com.

Ugnenko Yevgeniia, Dr. Sc. (Tech.), Professor, Head of the Department of Researches and Design of Means of Communication, Geodesy and Land Management of Ukrainian State University of Railway Transport.

ORCID iD: 0000-0002-3945-788X. E-mail: ugnenko.ievgenia@gmail.com.

Shara Svitlana, PhD student, Assistant of the Department of Applied Ecology and Nature Management of the Yuri Kondratyuk Poltava National Technical University. ORCID iD: 0000-0002-6669-6667.

E-mail: sv.shara12@gmail.com.

Sorochuk Nataliia, Assistant of the Department of Researches and Design of Means of Communication, Geodesy and Land Management of Ukrainian State University of Railway Transport. ORCID iD: 0000-0002-6042-2681.

E-mail: nat.sorochuk50@gmail.com.

Статтю прийнято 16.06.2025 р.